

LEPI ČEVELJČ *Cypripedium calceolus*

Lepi čeveljč (*Cypripedium calceolus*) je naša divje rastoča orhideja. Njen cvet je buril domišljijo že antičnim botanikom. Poimenovali so ga Venerin čeveljček (*cypris* = Venera, *pedilon* = čeveljč) po rimski boginji Veneri, boginji lepote in ljubezni. Zanj poznamo še ljudski imeni Marijini šolnčki in lepi ceptec.

Lepi čeveljč ima med evropskimi orhidejami največje cvetove. Steblo je visoko od 15 do 60 cm. Cveti od maja do junija. Cvet je sestavljen iz štirih rjavo rdečih cvetnih listov in živorumene vrečasto oblikovane medene ustne.

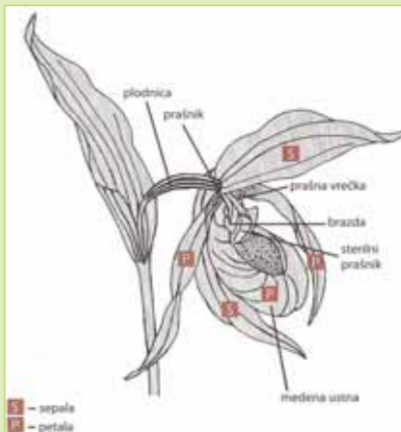
V Sloveniji je lepi čeveljč razširjen predvsem v alpskem svetu. Rastišča izven Alp so redka. Največkrat ga vidimo v bukovih ali mešanih gozdovih, raste pa tudi na gozdnem robu in v ruševju.

KAKO LEPI ČEVELJČ OHRANJA SVOJO VRSTO

Razmnožuje se spolno z opraševanjem in nespolno z vegetativnimi poganjki. Oprašujejo jih samice kožokrilcev, predvsem peščenih čebel iz rodu *Andrena*, lahko tudi domače čebele (*Apis mellifera*), ki se ujamejo v "copatasto" medeno ustno. Ta deluje kot cvetna past. Žuželka se iz nje lahko reši le po dveh poteh mimo prašnika in brazde. Žuželka pri reševanju svojega življenja opravi izjemno pomembno nalogo s tem, da opraši orhidejo.

Življenjska doba posamezne rastline je 15 - 20 let. Znani so tudi primerki stari več kot 100 let. Cveteti začne šele po 6 - 10 letih in v tem času živi mikotrofno. To pomeni, da živi na račun gliv s katerimi živi v sožitju.

KAJ OGROŽA LEPI ČEVELJČ?

- Lepi čeveljč je v splošnem ogrožen zaradi atraktivnosti, s katero je povezano množično obiskovanje rastišč in s tem tudi nabiranje.
- Uničenje in izginjanje njihovih habitatov; razvoj smučarskih centrov.
- Zaraščanje z visokimi steblikami in grmičevjem.
- Intenzivna paša s pretiranim vnosom dušika.
- Nepriprava gospodarjenja z gozdom in gradnja gozdnih vlak preko rastišč.

KAJ LAHKO STORITE ZA OHRANJANJE LEPEGA ČEVELJČA?

- Namesto trganja in ruvanja si raje vzemite čas in si ga ogledajte v njegov naravnem življenjskem prostoru. Uspeva tam, kjer ima vse pogoje za preživetje.
- Če želite spomin nanj, ga fotografirajte.
- Hodite po obstoječih poteh, saj jih v času, ko še ne cvetijo, zlahka spregledate in potepate.
- Zabeležite si lokacijo in jo sporočite na e-naslov zrsvnoekr@zrsvn.si. Vaši podatki so pomembni, ker bodo prispevali k ohranjanju njegovega življenjskega prostora.

ZAVAROVANJE LEPEGA ČEVELJČA

Sodi med prve zavarovane ogrožene rastlinske vrste na območju Slovenije. Potreba po zavarovanju lepega čeveljča se je pojavila že zelo zgodaj (leta 1922), saj so ga zaradi njegove lepote množično nabirali in izkopalvali.

Danes je lepi čeveljč kot ranljiva vrsta uvrščen na **Rdeči seznam Slovenije**. Na mednarodni ravni je zavarovan z **Bernsko konvencijo** (Konvencija o varstvu prosto živečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njihovih naravnih življenjskih prostorov), z **Direktivo o habitatih** (Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst) in s **CITES konvencijo** (Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami).

Potreba po ozaveščanju javnosti o ogroženosti planinskega cvetja, zaradi trganja in ruvanja se je pojavila že zelo zgodaj. Leta 1922 je odsek za varstvo narave pri Muzejskem društvu Slovenije izdal letak z imeni najbolj ogroženih rastlinskih vrst v Sloveniji z naslovom **Varujte planinske cvetice!**

ALI VESTE?

- Da so sorodnice lepega čeveljča tropske orhideje.
- Da ima največja semena med orhidejami zmernega pasu.
- Da je prvi opisal opraševanje lepega čeveljča že Darwin (1862).
- Da je tako ogrožena rastlina, da je zavarovana v vsej Evropi.
- Da je zaradi prekomernega nabiranja in ruvanja v Grčiji izumrl, v Angliji pa ga je to privedlo na rob izumrtja.

Lepi čeveljč je kvalifikacijska vrsta Natura 2000. Slovenija se je ob vstopu v EU zavezala, da bo varovala ogrožene rastlinske in živalske vrste ter njihove habitate. Leta 2004 je opredelila območja Natura 2000 z namenom ohranjanja biotske raznovrstnosti in ohranjanja zdravega življenjskega okolja za človeka. Del omrežja Natura 2000 so tudi zahodne Karavanke.

Leta 2010 so Združeni narodi razglasili za mednarodno leto biotske raznovrstnosti, katerega namen je bil ozaveščati ljudi o pomenu biotske raznovrstnosti za življenje na Zemlji in s tem povezano preživetje človeštva. Človekov vpliv je na naravo tako velik, da vrste po svetu izginjajo dnevno. Vrste izginjajo tudi v Sloveniji!

Mednarodni projekt KARAVANKE@PRIHODNOST.EU je omogočil raziskavo populacije lepega čeveljča na trinajstih planinah v Karavankah. Najden je bil samo na Zelenici. Za nekatere izmed raziskovalnih planin so domačini znali povedati, da je bil prisoten, vendar pred več kot 20 leti. Na Zelenici je bilo najdenih več rastišč le z nekaj osebkami in eno večje z več kot 300 osebki, ki je tudi eno izmed največjih v Karavankah. To rastišče se nahaja neposredno ob smučišču. Širjenje smučišča bi lahko resno ogrozilo obstoj populacije, zato je nujno sodelovanje naravovarstvenih inštitucij z upravljavci smučišča.

Narava ni naša last. V dar smo jo dobili od naših prednikov. Naša naloga je, da jo kot dobri gospodarji ohranimo za prihodnje rodove. Težko je poslušati starejše ljudi, ko zaneseno razlagajo, kaj vse jim je nekoč nudila narava; bistré potoke polne rakov in rib, pašnike in travnike polne raznovrstnega cvetja in ptic... Kaj pa mi in naši prihodnji rodovi?

Besedilo: Andreja Slameršek, Tadeja Šubic
Fotografije: Tomaž Mihelič, Andreja Slameršek, Metod Rogelj, Tadeja Šubic
Risbe: Nina Facchini, Vlado Ravnik, Bernarda Jesenko Filipič
Oblikovanje: Miha Primc
Tisk: ADO2 tisk, d.o.o., Kranj
Naklada: 5000 izvodov
2011

LEPI ČEVELJČ *Cypripedium calceolus*

